

HISTORICKÉ MEDZNÍKY A OSOBNOSTI V AUDIOVIZUÁLNYCH MÉDIÁCH (editoriál)

V dôsledku spoločenských zmien, ktoré majú vplyv aj na požiadavky a potreby v oblasti vzdelávania, je potrebné uplatňovať také inovácie v spôsobe i metódach poskytovaného vzdelávania, ktorými sa môže podporiť vzťah študentov k predmetu i docieľiť zlepšenie vzdelávacích výsledkov. Keďže sú u mladej generácie mimoriadne obľúbené audiovizuálne médiá (trend panvizualizácie), práve s ich využitím by sme sa mali pokúsiť docieľiť i splnenie edukačných cieľov. Využitie médií vo vzdelávaní preferuje aj medzinárodná organizácia UNESCO, ich uplatňovanie na Slovensku závisí výlučne od osobnej iniciatívy každého pedagóga. Ukážkou takejto invenčnej možnosti/ učebnej pomôcky je práve film, ktorý sa – na rozdiel od knižných podôb literárnych diel, najmä ak sú slovenskej alebo stredoeurópskej proveniencie a sú umelecky náročnejšie – teší mimoriadnej obľube. Adekvátny výber a následná analýza ukážky dokážu podnecovať záujem o preberanú problematiku, vrátane stredoeurópskych literárnych diel, umožňujú rozvíjať čitateľskú i mediálnu gramotnosť, kritické myslenie i kreativitu u študentov, rozšíriť vedomosti a poznanie národnej literatúry i umelecký odraz doby v kinematografii, pomôcť v rozvoji samostatnosti a zručnosti pri získavaní informácií a ich uplatňovaní v každodennom živote. Tematická výzva časopisu tak bola prioritne určená odborníkom z rôznych oblastí – literárnej vedy, umenovedy, teórie a dejín filmu, pedagogiky a predmetovej didaktiky.

Jednotlivé štúdie či odborné príspevky sa zväčša sústredia na analýzu, interpretáciu či komparáciu filmových adaptácií vybraných stredoeurópskych literárnych diel a poukazujú na významné historické medzníky i osobnosti strednej Európy. Tematické číslo časopisu má tak ambíciu slúžiť aj ako teoretická a metodická inšpirácia pre pedagógov nielen v rámci literárnej výchovy, ale i ďalších predmetov.

Ťažiskom štúdie Romany Javorčekovej s názvom *Adaptácie Barnabáša Kosa* je filozofická analýza filmu slovenského režiséra Petra Solana *Prípád Barnabáš Kos* (1964), ktorý vznikol na základe poviedky slovenského prozaika, dramatika a divadelného teoretika Petra Karvaša *Barnabáša Kosa vzostup a pád* (vydaná knižne spolu s ďalšími poviedkami v knihe *Čert nespí* v roku 1954). V ďalšej štúdii Irena Žantovská prehľadne rekapituluje vývoj v českých audiovizuálnych médiách po roku 1989 z dvoch hľadísk – legislatívneho a technologického rozvoja. Barbora Hájková spracúva uvedenie, etablovanie a inštitucionalizáciu audiovizuálnych a nových médií v českom výtvarnom prostredí z konca 80. rokov a v priebehu 90. rokov 20. storočia. V štúdii s názvom *Konferencia vo Wannsee – filmové spracovanie vs. dostupné fakty* sa Kristián Vrábel venuje problematike využívania audiovizuálneho média ako výchovnovzdelávacieho prostriedku. Metódou kvalitatívnej obsahovej analýzy jednotlivých obsahových prvkov filmu a komparácie s dostupnými historickými faktami sa snaží zistiť, či snímka *The Final Solution: The Wansee Conference* môže pre diváka bez znalostí historického kontextu slúžiť ako výchovnovzdelávací prostriedok. František Všetická sa v štúdii *Hrabalovy Svatby v domě* interpretačne zameriava na Hrabalovu autobiografickú trilógiu *Svatby v domě*, *Vita nuova* a *Proluky*, predovšetkým však na vstupný zväzok tejto trilógie *Svatby v domě*. Všimá si najmä skutočnosť, že pozorný čitateľ jeho tvorby sa tu síce stretne s mnohým, čo už autor o sebe niekde povedal, ale nóvum celej trilógie spočíva v rozprávačskom uhle pohľadu, ktorý sa v jeho tvorbe ešte nevyskytol. Problematiku prístupu k literatúre v digitálnej ére, v súvislosti s pojmami intermediality a transmediality, a v rámci toho vnímanie vzťahu medzi textom a obrazom v diele U. Eca, W. G. Sebald a O. Tokarczukovej v českej literatúre, rieši štúdia Vladimíra Hegera. Alexej Mikulášek sa vo svojej štúdii venuje literárnemu textu ako médiu so všetkými pozitívnymi i limitujúcimi akcentmi. V transformačných adaptačných pokusoch ide dosiaľ najďalej, pretože do analyzovaných textov vkladá nové motívy a sekvencie, aby ich explikoval v inom, čiastočne alebo v úplne novom svetle. Blok vedeckých štúdií uzatvára štúdia v angličtine od Stanislavy

Moyšovej s názvom *The Identity Construction of Móric Beňovský in the Cultural Memory of Slovaks* (Konštrukcia identity Mórica Beňovského v kultúrnej pamäti Slovákov), v ktorej sa zameriava na konštruovanie identity tejto historickej postavy v audiovizuálnom diele *Vivat Beňovský* (1975, československo-maďarská koprodukcia). Vďaka tomuto seriálu vstúpil Móric Beňovský do kultúrnej pamäte staršej generácie Slovákov ako „madagaskarský kráľ“ a odvolávky naňho nájdeme aj v iných audiovizuálnych dielach (napríklad v Jakubiskovom filme *Tisícročná včela*).

Rubriku *rozhľady* otvára článok Marty Žilkovej, ktorý je koncipovaný tak, aby bol využiteľný v školskej praxi. Opiera sa o tri základné významové či obsahové body, a to o poznanie doby, aby študent pochopil jej nezmyselnosť a zlobu, o život a dielo Rudolfa Dobiáša cez prizmu doby a očami médií, a napokon o výrazové prostriedky, ktorými autori vyjadrovali nielen život Rudolfa Dobiáša a jeho doby, ale aj svoj vlastný náhľad na zobrazovanú tému. Slovenská televízna scenáristka Diana Starinská Kacarová rieši v článku *Aktuálne trendy v globálnej televíznej seriálovej tvorbe a ich vplyv na lokálnu slovenskú scénu* postupnú premenu lineárnej analógovej televízie, globálny úspech káblovej televízie HBO a nástup streamovacích VOD – video on demand služieb (Netflix, neskôr HBO MAX, Amazon Prime a Disney+), ktoré vytvorili pôdu na ďalší kvalitatívny odskok od pôvodnej slovenskej seriálovej tvorby. Sleduje i najnovšie trendy v storrytellingu (metóde rozprávania príbehov). Tibor Žilka sa vo svojej eseji zaoberá komparáciou románu Hany Lasicovej *Slúžka* (2013) s jej filmovou adaptáciou s rovnomenným názvom od režisérky Mariany Čengel Solčanskej. Samotná filmová adaptácia je podľa neho nielen dramatickejšia, čo vyžaduje filmové umenie všeobecne, ale aj drsnejšia. Následne Zuzana Kopecká v článku *Od motivácie k poznaniu. Hodnota vzdelávania v 21. storočí* poukazuje na snahu vzdelávacieho centra Educat v Nitre funkčne prepojiť neformálne sféry vzdelávania s formálnym školstvom s cieľom podieľať sa na postupnej a systematickej zmene filozofie vzdelávania na Slovensku, a to rovnomerným rozvíjaním kľúčových kompetencií pre 21. storočie v učebnom procese. A napokon Monika Adamická v článku s názvom *O tvorbe jubilanta Antona Baláža* predstavuje okrem bohatej literárnej tvorby a biografie tohto významného slovenského spisovateľa i filmové adaptácie, ktoré vznikli na základe jeho knižných predlôh. Súčasťou čísla je i laudácia Tibora Žilku k životnému jubileu spisovateľa Antona Baláža a recenzia Aleny Mikuláškovej.

Ján Gallik – Monika Adamická